

УДК 338.439

ЧОРНА НЕЛЯ,

кандидат економічних наук, доцент кафедри загальноекономічних та гуманітарних дисциплін Нововолинського факультету Тернопільського національного економічного університету

ШЕВЧУК ЛЮБОВ,

доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи і міжнародних зв'язків Тернопільського інституту соціальних та інформаційних технологій

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто сутність інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування у контексті вирішення проблем продовольчої безпеки. Проаналізовано вітчизняні та зарубіжні підходи до структури та шляхів оптимізації продовольчої безпеки населення. Наголошено на ролі інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування у забезпеченні продовольчої безпеки в сучасних умовах та на необхідності трансформації концепції забезпечення продовольчої безпеки у напрямку від держави до людини. Розглянуто ключові проблеми інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування в Україні та запропоновано напрямки їх вирішення.

Ключові слова: продовольча безпека; інноваційний розвиток; проблеми; трансформації.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Історія розвитку людського суспільства свідчить про постійну актуальність проблем продовольчого забезпечення населення. Із часом ці проблеми зазнають трансформацій, загострюються ті чи інші суперечності, і, незважаючи на значні глобальні зусилля як з боку окремих держав, так і міжнародних організацій, продовольче забезпечення і надалі має істотне значення як для національної, так і для міжнародної безпеки.

У сучасних умовах продовольча безпека держави може розглядатися як одна з найвагоміших складових національної безпеки, оскільки має пряме відношення до забезпечення суспільного здоров'я та відтворення населення. Забезпечення однієї з базових потреб людини - потреби у харчуванні - на актуальному етапі розвитку суспільства стає неможливим без використання досягнень науково-технічного прогресу, зокрема, у сільському господарстві та харчовій промисловості. Відповідно, ступінь забезпеченості продовольчої безпеки населення, особливо в умовах постіндустріального суспільства, прямо залежить від обсягу впровадження інновацій як у практику діяльності підприємств агропромислового комплексу, так і у сферу управління галуззю виробництва продуктів харчування.

Теоретико-методологічні та прикладні аспекти продовольчої безпеки держави у національній науці розглядалися у працях Ю. Білика, П. Борщевського, В. Гейця, О. Гойчук, Л. Дейнеко, М. Корецького, О. Кочеткова, І. Лукінова, Р. Маркова, Г. Мостового, П. Саблука, В. Трегубчука, В. Шамрая, В. Юрчишина та ін.

Водночас у працях А. Гончара, В. Гончарова, М. Долішнього, С. Дорогунцова, А. Зайончковського, О. Онищенко, Л. Опацького, П. Руснака та ін. українських учених викладені також результати досліджень розвитку сфери виробництва продуктів харчування

у контексті забезпечення продовольчої безпеки України.

Загалом можемо відзначити, що достатня вивченість проблематики трансформації сфери виробництва продуктів харчування у поєднанні із розробкою низки концепцій забезпечення продовольчої безпеки держави у вітчизняній науці не вирішує, на наш погляд, першочергової проблеми - обґрунтування переходу агропромислового комплексу та харчової промисловості до інноваційної моделі розвитку та впровадження відповідних рішень.

З огляду на це, **метою** дослідження є обґрунтування основних пріоритетів та механізмів інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування у контексті вирішення проблем продовольчої безпеки, зокрема, в Україні.

Виклад основного матеріалу. Прийнято вважати, що продовольча безпека держави - це такий стан її економіки, в умовах якого, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, задовольняються потреби населення у продуктах харчування в необхідному обсязі, асортименті та якості на рівні, що забезпечує його здоров'я та інтелектуальний розвиток [1, с. 28].

У зарубіжній науці питання продовольчої безпеки розглядаються у двох аспектах - як власне продовольча безпека (*food security*), а також як забезпеченість продовольством населення (*food safety*). Перший підхід переважно застосовується у дослідженнях продовольчої безпеки на міжнародному та національному рівні, тоді як другий використовується для характеристики продовольчого забезпечення домогосподарства чи людини.

Центральним елементом продовольчої безпеки є забезпеченість продуктами харчування, а в її структурі виділяють чотири складові - доступність, повноцінність, безпечність, самодостатність.

Водночас у зарубіжній науці прийнято розгляда-

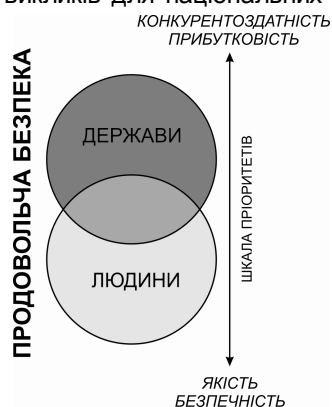
ти продовольчу безпеку в чотирьох аспектах: наявність продовольства, надійність постачання, доступність, ефективність споживання.

Оскільки абсолютна забезпеченість цих чотирьох аспектів є неможливою, то, зрозуміло, що жодна країна неспроможна досягнути ідеального стану продовольчої безпеки, якщо серед її населення є хоча б одна особа, яка не може з певних причин отримати повноцінне харчування. Головним індикатором забезпеченості продовольчої безпеки у такому випадку є стан харчування населення. Водночас, покращення стану харчування населення неминуче призводить до економічного зростання регіонів та держав і, відповідно, до підвищення їх міжнародної конкурентоспроможності.

Фахівці Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН також виділяють стан харчування як основний індикатор забезпеченості продовольчої безпеки. Водночас, у сучасних дослідженнях часто втрачається фундаментальний зміст продовольчої безпеки населення, що полягає у її залежності, насамперед, від рівня його доходів. Інші ж фактори та передумови часто є другорядними, хоча й менш вивченими.

Зокрема, на базовому значенні доходів населення у формуванні стану його харчування наголошує М. Керн, роблячи висновок, що проблема безпечності та якості харчової продукції не може бути вирішеною лише на глобальному рівні, а вимагає суттєвих зусиль державного регулювання у цій сфері та й загалом інтенсивного зростання національних економік [8].

Процеси глобалізації надали нового вигляду системам продовольчої безпеки у контексті суперечностей між безпекою держави і людини (рис. 1). За минулі декілька десятиліть суттєво зріс вплив регіональних і національних систем продовольчої безпеки на глобальному її рівні. Відповідно, сучасна система глобальної продовольчої безпеки, з одного боку, дає нові можливості для поліпшення здоров'я і благополуччя людства, а з іншого - стає джерелом нових загроз і викликів для національних систем.

Рис. 1. Головні виміри суперечностей інноваційного розвитку у контексті забезпечення продовольчої безпеки.

Одним із найбільш ефективних шляхів вирішення сучасних суперечностей продовольчої безпеки населення та інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування вважають концепцію "сталого розвитку", яка у контексті забезпечення продовольчої безпеки полягає у закономірному по-

єднанні трьох компонентів - гігієни довіклля, соціального та фізичного здоров'я людини, а також економічної життєздатності (рис. 2).

Рис. 2. Сталий розвиток сфери виробництва продуктів харчування [7].

Слід зауважити, що на пострадянському просторі інноваційний розвиток сфери виробництва продуктів харчування все ще перебуває на початковій стадії, тоді як у країнах ЄС трансформації у сільському господарстві та харчовій промисловості перейшли вже в нову стадію, пов'язану із упровадженням технологічних інновацій нового покоління, у т.ч. біотехнологій.

Для вітчизняної сфери виробництва продуктів харчування характерним є загалом низька рентабельність тваринницької галузі сільського господарства і, як наслідок, незадоволеність споживчого попиту м'ясом і м'ясопродуктами українського виробництва (рис. 3). Подібна ситуація характерна і для більшості інших груп продуктів харчування, однак у цих випадках вона частково компенсується шляхом самозабезпечення населення.

Станом на 2011 рік (табл. 1), понад половину сільськогосподарської продукції у нашій державі виготовляли підсобні господарства населення. У той час як продукція сільськогосподарських підприємств у 2011 році становила лише 60,8 % від цього ж показника станом на 1990 рік, продукція господарств населення зросла з 1990 року на 34 %, причому, зростання продукції рослинництва сягнуло 255 %.

Отже, саме нерентабельність тваринницької галузі сільського господарства поряд із постійним зростанням частки господарств населення у валовій сільськогосподарській продукції зумовлюють, на наш погляд, основний стримуючий фактор інноваційного розвитку відповідної сфери.

Незважаючи на те, що протягом останніх років сфера виробництва продуктів харчування постійно нарощує обсяги виробництва [3], за окремими категоріями харчових продуктів спостерігаються певні диспропорції, пов'язані із урожайністю, цінами на імпорту сировину та кризовими явищами в економіці (рис. 4).

Важливим економічним механізмом забезпечення продовольчої безпеки населення, на нашу думку, є ринкова саморегуляція, яка полягає в тому, що структура асортименту продукції, виготовленої підприємствами харчової промисловості, повинна, з одного боку, відповідати потребам ринку, а з іншого - впливати на ці потреби. Для прикладу, загаль-

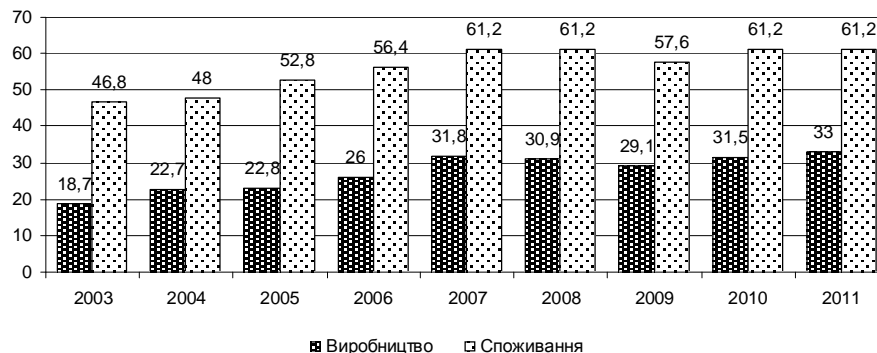

Рис. 3. Виробництво і споживання м'яса і м'ясопродуктів в Україні у 2003-2011 рр., кг на особу (за даними [3]).

Таблиця 1. - Виробництво сільськогосподарської продукції за організаційними формами ведення господарства (у % до 1990 р.)*

Роки	Сільськогосподарські підприємства			Господарства населення		
	валова продукція	з неї		валова продукція	з неї	
		рослинництва	тваринництва		рослинництва	тваринництва
1995	49,9	57,3	39,3	101	140,7	81,5
2000	29,1	38,8	15	111,3	170,7	82
2001	34,9	47,5	16,6	115,8	175	86,8
2002	34,1	44,7	18,6	120,3	181,5	90,2
2003	25,4	31,4	16,6	118,8	185,7	86
2004	36,1	48,9	17,7	128,5	217	84,9
2005	36,5	47,2	21	127,8	213,3	85,7
2006	39,6	50,1	24,3	125,9	208,7	85,2
2007	37,4	45	26,3	116,8	191,9	79,9
2008	50,9	67	27,6	119,7	207,8	76,4
2009	48,3	60,4	30,8	121,6	212,7	76,8
2010	47,2	56,7	33,6	120,6	209,5	76,8
2011	60,8	78,1	35,6	134,7	255	75,5

*Джерело: складено за даними [3].

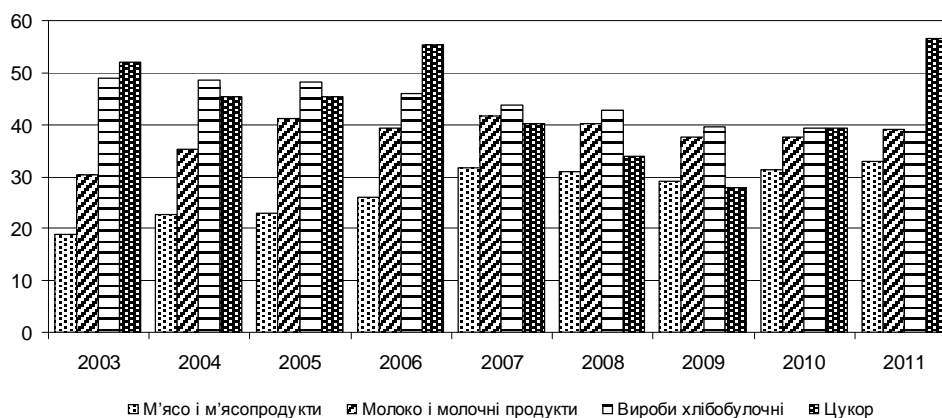

Рис. 4. Виробництво основних категорій продуктів харчування в Україні у 2003-2011 рр., кг на особу (за даними [3]).

ною тенденцією, що спостерігається у світовій практиці, є розвиток процесів диференціації потреб споживачів у відповідності до підвищення їх реальних доходів.

Основну структуру зрушень в асортименті продукції має становити науково обґрунтована оптимальна структура харчування людини, що базується на раціональних нормах споживання. З метою наближення до неї фактичної структури споживання харчових продуктів, необхідно віднайти компроміс між:

- наявними проблемами споживачів, які не завжди забезпечують в результаті збалансований раціон харчування;

- економічними інтересами підприємств харчової промисловості, які реалізуються шляхом розробки нових видів продукції з метою одержання додаткового продукту;

- інтересами суспільства в сфері захисту здоров'я нації на рівні галузевих програм організації виробництва продуктів підвищеної соціальної значущості.

Досягнення такого компромісу в процесі системної трансформації галузі дасть змогу вирішити низку важливих соціально-економічних проблем. Рушійною силою цього процесу повинна стати активізація інноваційної діяльності підприємств галузі,

насамперед, у сфері впровадження високоефективних ресурсозберігаючих технологій виробництва продуктів підвищеної харчової цінності.

Вагому роль у вирішенні сучасних суперечностей інноваційного розвитку сфери забезпечення продовольчої безпеки має також відігравати державне регулювання.

Дієве державне регулювання сфери виробництва продуктів харчування потребує, на наш погляд, системного підходу, насамперед, до моделювання розвитку системи продовольчого забезпечення держави. Із цієї точки зору, система продовольчої безпеки держави може бути структурованою на 6 основних підсистем - визначення потреби в продовольстві, формування продовольчих ресурсів, виробництво продуктів харчування, розподіли продовольчих ресурсів, споживання продовольства, управління процесом продовольчого забезпечення.

Слід зауважити, що сучасні трансформації у сфері виробництва продуктів харчування здійснюються у двох аспектах (структурному й територіальному) на чотирьох основних рівнях - макроекономічному, галузевому, регіональному та локальному.

Причому, регіональні трансформації можемо віднести як до структурних, так і до територіальних. Саме на регіональному рівні відбувається складна взаємодія процесів диференціації та інтеграції сфери виробництва продуктів харчування.

Структурні трансформації підприємств сфери у контексті переходу до інноваційної моделі розвитку можна розглядати у 5 основних аспектах:

1. Форма власності суб'єктів господарювання (остаточне завершення процесу приватизації у підгалузях, що не є державною монополією, після чого можна буде констатувати їх недержавний характер).

2. Організаційно-правова форма підприємництва (прискорений розвиток приватної й колективної форм власності; перетворення закритих акціонерних товариств на відкриті з метою залучення зовнішнього фінансування у вигляді портфельних інвестицій).

3. Розмір (збільшення в процесі формування конкурентного середовища питомої ваги малих підприємств з високим організаційно-технічним рівнем виробництва; збільшення їх частки у формуванні ВВП).

4. Фінансовий стан (збільшення питомої ваги підприємств із стійким фінансовим станом в результаті банкрутства, ліквідації або санації збиткових підприємств).

5. Організаційна структура (збільшення питомої ваги підприємств зі складною організаційною структурою, яка забезпечує гнучке реагування на зміни у зовнішньому середовищі).

Узагальнивши можливі напрямки таких трансформацій, можна виділити дві можливі моделі розвитку сфери виробництва продуктів харчування:

- інноваційно-орієнтовану, високопродуктивну, гуманоцентричну, екобезпечну;

- структурно і територіально розбалансовану, ресурсно-орієнтовану, низькопродуктивну.

Власне, перша, прогресивна модель може розглядатися як основа для форсайту у довгостроковому плануванні розвитку сфери виробництва продуктів харчування в Україні.

Висновки

Отже, з урахуванням комплексу складних соціально-економічних проблем, що характерні для су-

часного етапу розвитку нашої держави, вагомим значенням набуває забезпечення базових складових національної економічної безпеки, серед яких і продовольча. Сучасне трактування продовольчої безпеки передбачає не лише забезпечення максимальної доступності продуктів харчування для населення, а і їх відповідну якість та безпечність для здоров'я.

Загалом, беручи до уваги основні тенденції трактування категорії продовольчої безпеки у сучасній світовій науці, а також актуальні напрямки інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування у розвинутих країнах світу, можемо констатувати зміщення акцентів концепції забезпечення продовольчої безпеки у напрямку від держави до людини, а отже, зростання її гуманоцентризму.

У вітчизняних реаліях описана тенденція має бути відображена у концепції інтенсифікації інноваційного розвитку сфери виробництва продуктів харчування, що, на наш погляд, повинна базуватися на наступних положеннях:

- інтегральний підхід до організації і управління сферою виробництва продуктів харчування;

- дотримання і впровадження принципів інноваційного розвитку сфери;

- врахування зарубіжного досвіду у трактуванні проблем розвитку сфери виробництва продуктів харчування;

- дотримання балансу між забезпеченням продовольчої безпеки держави і людини;

- оптимальний баланс між іноземними та внутрішніми інвестиціями;

- інтенсифікація інформаційно-інтелектуального інвестування;

- розширення сфери та збільшення обсягів наукових розробок;

- зміна місця сфери виробництва продуктів харчування в національній економіці;

- трансформація внутрішньої структури сфери;

- раціональне й ефективне регіональне планування та управління у сфері виробництва продуктів харчування;

- стимулювання підприємницької активності в сільському господарстві та харчовій промисловості;

- формування гнучкої інфраструктури збуту сільськогосподарської продукції.

Кожна із перелічених складових концепції передбачає досягнення конкретних цілей, спрямованих на оптимізацію структури та динаміки виробництва продуктів харчування в Україні в контексті забезпечення продовольчої безпеки держави та людини. У подальших публікаціях ми плануємо докладно розглянути й проаналізувати кожну із зазначених складових концепції, акцентуючи увагу на пріоритетах і механізмах їх реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гойчук О. І. Продовольча безпека / О. І. Гойчук. - Житомир : Полісся, 2004. - 348 с.

2. Дейнеко Л. В. Інноваційний розвиток харчової промисловості України [Електронний ресурс] / Л. В. Дейнеко. - Режим доступу : http://naukainform.kpi.ua/Lists/Istor_nauka_naukoznavstvo/Attachments/22/19-009%20Block.pdf.

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Колесняк А. Продовольственное обеспечение как система / А. Колесняк // Международный сельскохозяйственный журнал. - 2005. - № 2. - С. 39-41.

5. Купчак П. М. Інноваційний розвиток харчової промисловості як чинник галузевої і національної конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / П. М. Купчак. - Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/eui/2009_2/09kpmink.pdf.

6. Саблук П. Т. Продовольча безпека України / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов // Економіка АПК. - 2009. - № 10. - С. 3-7.

7. FSN Presentation Series [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.foodsecuritynews.com/Publications/FSN_Understanding_Food_Security_Presentation.pdf.

8. Kern M. Future of agriculture. Global dialogue EXPO 2000, the role of the village in the 21st Century: crops, jobs and livelihood [Електронний ресурс] / М. Kern. - Режим доступу : <http://www.ipipotash.org/en/presentn/rnbivofsfpg.php>.

Чорна Неля,

кандидат економічних наук, доцент кафедри загальногуманитарних дисциплін Нововолынського факультета Тернопільського національного економічного університету

Шевчук Любовь,

доктор економічних наук, професор, проректор по науковій роботі та міжнародним зв'язкам Тернопільського інституту соціальних та інформаційних технологій

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА: ПРОБЛЕМЫ И ПРОТИВОРЕЧИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрена сущность инновационного развития сферы производства продуктов питания в контексте решения проблем продовольственной безопасности. Проанализированы отечественные и зарубежные подходы к структуре и путям оптимизации продовольственной безопасности населения. Отмечена роль инновационного развития сферы производства продуктов питания в обеспечении продовольственной безопасности в современных условиях и необходимость трансформации концепции обеспечения продовольственной безопасности в направлении от государства к человеку. Рассмотрены ключевые проблемы инновационного развития сферы производства продуктов питания в Украине и предложены направления их решения.

Ключевые слова: продовольственная безопасность; инновационное развитие, проблемы; трансформации.

Chorna Nelya,

Ph.D., Associate Professor, Department-wide and humanities, Ternopil National Economic University, Novovolynsk Faculty

Shevchuk Lyubov,

Doctor of Economics, Professor, Vice Rector for Research and International Relations Ternopil Institute of Social and Information Technology

FOOD SECURITY OF THE STATE: PROBLEMS AND CONTRADICTIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Essence of innovative development of sphere of production of foodstuffs in the context of decision of problems of food safety is considered in the article. Home and foreign approaches are analyzed in relation to a structure and ways of optimization of food safety of population.

One of the most effective ways of decision of modern contradictions of food safety of population and innovative development of sphere of production of foodstuffs is the concept of "stable development", which consists in appropriate combination of three components, - hygiene of environment, social and physical health of human and also economic viability.

Importance of market self-regulation as an economic mechanism of providing of food safety of population is reasoned. It is marked that effective government control in the field of production of foodstuffs requires system approach, first of all, to the design of development of the system of food security of the state.

Modern transformations in the field of production of foodstuffs in two aspects (structural and territorial) and on four basic levels - macroeconomic, branch, regional and local are analyzed. Role of innovative development of sphere of production of foodstuffs in providing of food safety in modern terms is marked.

Taking into account the basic tendencies of interpretation of category of food safety in modern world science, and also actual directions of innovative development of sphere of production of foodstuffs in the developed countries of the world, transformation of conception of providing of food safety in direction from the state to the human, and thus, increase of its human centricity are marked.

In home realities the described tendency must be represented in positions of conception of intensification of innovative development of sphere of production of foodstuffs, the substantive provisions of which are offered by authors.

Keywords: food safety; innovative development; problems; transformations.

REFERENCES

1. Hoichuk O. I. (2004), Food Security. Zhytomyr, 348 p. (ukr).
2. Deineko L. V., Innovative Development of Food Industry of Ukraine, available at: http://naukainform.kpi.ua/Lists/Istor_nauka_naukoznavstvo/Attachments/22/19-009%20Block.pdf (ukr).
3. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (ukr).
4. Kolesnyak A. (2005), *International Agricultural Journal*, № 2, pp. 39-41 (rus).
5. Kupchak P. M., Innovative development of food industry as a factor of sectoral and national competitiveness, available at: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2009_2/09kpmink.pdf (ukr).
6. Sabluk P. T., Bilorus O. H., Vlasov V. I. (2009), *Agricultural Economy*, № 10, pp. 3-7 (ukr).
7. FSN Presentation Series, available at: http://www.foodsecuritynews.com/Publications/FSN_Understanding_Food_Security_Presentation.pdf.
8. Kern M., Future of agriculture. Global dialogue EXPO 2000, the role of the village in the 21st Century: crops, jobs and livelihood, available at: <http://www.ipipotash.org/en/presentn/rnbivofsffg.php>.

© Чорна Неля, Шевчук Любоє
Надійшла до редакції 30.09.2013

УДК 94 (477.6): 355.233.11 "1940"

АЛІЄВА ЕЛЬМІРА,

аспірантка історичного факультету Донецького національного університету

ПРИЗОВ 1940 РОКУ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНАКІВ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: НА МАТЕРІАЛАХ ДОНБАСУ

Стаття присвячена темі допризовної підготовки в СРСР у міжвоєнний період, зокрема таким її аспектам, як основні законодавчі акти щодо залучення молоді до лав Червоної Армії, їх запровадження в життя місцевими органами влади, аналіз практики ліквідації неписьменності в допризовників, ідеологічна робота з призовниками. Акцент зроблений саме на призові 1940 р. як на своєрідному логічному результаті всієї політики комуністичної партії з підготовки юнаків до служби в Збройних силах у міжвоєнний період.

Ключові слова: допризовна підготовка; робітничо-селянська Червона Армія; військово-навчальні пункти; ТСОАВІАХІМ; значки ГТО; ППХО; "Ворошиловський стрілець".

Постановка проблеми. Стратегічно важливою діяльністю будь-якої держави є формування власних боєздатних Збройних сил, адекватних викликам зовнішньополітичного оточення, бо, як би переконливо не звучали міжнародні декларації про мир, на жаль, навіть у ХХІ ст. не втрачає актуальності старе прислів'я: "Хочеш миру - готуйся до війни". У сучасних умовах перед Україною давно постала потреба у військовій реформі, щоб зробити утримання армії фінансово менш обтяжливим для держави й водночас технічно оснастити її згідно з науковими досягненнями людства, зробити її армією з дійсно "людським обличчям", тобто здатною до міцної правової захищеності військовослужбовця.

Армійське будівництво, військова доктрина держави і її реальне втілення належать до ключових чинників державної політики. Вивчення історії СРСР через призму військового будівництва, зокрема допризовної підготовки дозволяє відкрити нові особливості тієї епохи, досліджуваного міжвоєнного періоду.

Хронологічні рамки дослідження обрані не випадково, бо саме в міжвоєнні роки, особливо на

прикінці 30-х рр. ХХ ст. держава активно розбудовувала оборонний сектор, вела реформування й переозброєння армії, яка відіграла ключову роль у Другій світовій війні. 1940 рік - останній мирний рік перед початком Великої Вітчизняної війни є особливо цікавим для автора, бо він є логічним підсумком формування радянською владою боєздатного війська своєрідного типу з усіма його досягненнями та прорахунками.

Предметом дослідження є система допризовної підготовки юнаків узагалі та на території Донецької області зокрема в міжвоєнний період з особливим акцентом на призові 1940 р.

Стан розробленості проблеми. Загальна картина соціального життя та основні тенденції суспільного розвитку в міжвоєнний період, що опинився у фокусі нашої дослідницької уваги, знайшли своє відображення у фундаментальних працях вітчизняних істориків С. В. Кульчицького, В. Смоля та ін. [1-3]. Джерелом вивчення законодавства щодо військового будівництва центральних органів влади стала збірка "Законодавство об обороне СССР" [4], сформувані визначення основних специфічних по-